

DOI 10.32782/2786-8559/2024-5-12

УДК 330.1:338.2

Пляшко Ольга Степанівна

кандидат економічних наук, доцент,
доцент кафедри економіки та управління бізнесом,
Рівненський державний гуманітарний університет
ORCID: <https://orcid.org/0000-0001-7202-1036>

Кибукевич Сергій Юрійович

здобувач вищої освіти другого (магістерського) рівня,
Рівненський державний гуманітарний університет

**СОЦІАЛЬНО-ЕКОНОМІЧНІ АСПЕКТИ ХАРЧУВАННЯ
В КОНТЕКСТІ СТАЛОГО РОЗВИТКУ УКРАЇНИ**

У статті досліджено теоретичні та прикладні аспекти харчування як однієї з цілей сталого розвитку, здійснено аналіз досягнення цільових орієнтирів та факторів їх забезпечення в Україні. В роботі використано методи наукового абстрагування та узагальнення, аналізу, групування, синтезу, кореляційно-регресійного аналізу. Наукова новизна отриманих результатів полягає у комплексному дослідженні теоретичних та прикладних аспектів харчування населення України як складової цілей сталого розвитку, що дозволило оцінити стан, динаміку, достатність та доступність споживання продуктів харчування та вагомість впливу факторів, що його визначають. В роботі досліджено соціальний, екологічний та економічний аспекти харчування, які полягають у формуванні якісного і збалансованого продуктового кошика у обсягах, який відповідає раціональним нормам споживання, заохоченні виробництва та споживання продуктів харчування з мінімальним негативним впливом на довкілля та здійсненні впливу на економічний розвиток країни через споживання та виробництво продуктів харчування. Встановлено, що харчування українців з роками погіршується і стає недостатнім за цільовими орієнтирами та незбалансованим за енергетичною цінністю і вмістом поживних речовин. Здійснено регіональний аналіз доступності та збалансованості продуктів харчування та обґрунтовано, що можливості національної економіки забезпечувати внутрішнє споживання м'яса, молока і овочів є достатніми, але споживання продуктів харчування не залежить від обсягів та джерел їх виробництва. Визначено, що економічна доступність продуктів харчування знаходиться в безпечних індикативних межах, а зв'язок між доходами населення та споживанням продуктів харчування є низьким. Встановлено, що незначним є і вплив зміни цін на споживання. Запропоновано три основні напрями поліпшення збалансованості та достатності харчування задля досягнення цілей сталого розвитку: розвиток свідомого споживання, підтримка місцевого виробника та економічна доступність базових продуктів харчування для малозабезпечених верств населення.

Ключові слова: харчування, сталий розвиток, аналіз, збалансованість, економічна доступність, достатність, екологічний вплив.

Olha Pliashko, Serhiy Kybukevich

Rivne State University of Humanities

**SOCIO-ECONOMIC ASPECTS OF NUTRITION IN THE CONTEXT
OF SUSTAINABLE DEVELOPMENT OF UKRAINE**

The article explores the theoretical and applied aspects of nutrition as one of the goals of sustainable development, analyzing the achievement of target indicators and the factors ensuring them. The study employs methods of scientific abstraction and generalization, analysis, grouping, synthesis, and correlation-regression analysis. The scientific novelty of the obtained results lies in the comprehensive study of the theoretical and applied aspects of the nutrition of the Ukrainian population as a component of the sustainable development goals, which allowed for the assessment of the state, dynamics, adequacy, and availability of food consumption, as well as the significance of the factors determining it. The study examines the social, environmental, and economic aspects of nutrition, which involve the formation of a qualitative and balanced food basket in volumes corresponding to rational consumption norms, the encouragement of the production and consumption of food with minimal negative environmental impact, and the influence on the country's economic development through food consumption and production. It has been established that the nutrition of Ukrainians is deteriorating over the years, becoming insufficient according to target indicators and unbalanced in terms

of energy value and nutrient content. A regional analysis of the availability and balance of food products has been conducted, substantiating that the national economy's ability to ensure domestic consumption of meat, milk, and vegetables is sufficient, but food consumption does not depend on the volumes and sources of their production. It is determined that the economic affordability of food is within safe indicative limits, and the relationship between population income and food consumption is low. It is also found that the impact of price changes on consumption is insignificant. Three main directions for improving the balance and adequacy of nutrition to achieve sustainable development goals are proposed: the development of conscious consumption, support for local producers, and economic accessibility of basic food products for low-income populations.

Key words: *nutrition, sustainable development, analysis, balance, economic accessibility, adequacy, social aspect, environmental impact.*

Вступ. Харчування людини відіграє важливу роль як на мікрорівні, забезпечуючи її життєдіяльність та здоров'я, так і є важливим індикатором на макрорівні, слугуючи показником продовольчої безпеки та соціального забезпечення, економічної доступності та екологічного навантаження, що прямо корелює з цілями сталого розвитку. Парадигма сталого розвитку спрямована на підвищення рівня життя населення шляхом врівноваження трьох вимірів розвитку: економічного, соціального та екологічного. Соціальна складова є ключовим елементом парадигми, оскільки кінцевою метою сталого розвитку є забезпечення безпечного розвитку людини.

Матеріали та методи. Механізми її досягнення полягають у трансформації середовища життєдіяльності людини шляхом забезпечення виконання 17 цілей, передбачених Генеральною Асамблеєю ООН у Порядку денному галузі сталого розвитку на період до 2030 року [1]. У цілі 2 передбачено досягнення сталого розвитку через концепцію харчування, зокрема шляхом подолання голоду, досягнення продовольчої безпеки і поліпшення харчування. З одного боку, ООН позиціонує харчування як окрему ціль і виділяє дві основні проблеми, пов'язані з ним: або голод, обумовлений нестачею продуктів харчування, або надмірну вагу і ожиріння, обумовлені дефіцитом поживних мікроелементів [2]. І якщо перша проблема не викликає серйозних занепокоєнь в Україні навіть за умов війни, то проблема зайвої ваги і ожиріння, особливо серед підлітків, за дослідженнями Міністерства охорони здоров'я, є достатньо вагомою [3]. З іншого боку, дослідження [4] доводить, що харчування є не лише окремою ціллю, а й компонентом, що прямо чи опосередковано забезпечує досягнення усіх інших цілей сталого розвитку, зокрема, але не виключно, забезпечення здоров'я і благополуччя (ціль 3), якісна освіта (ціль 4), можливості економічного розвитку (цілі 8, 9) та сильних інститутів (ціль 16). Загалом в Україні прогрес за виконанням цілі 2 оцінюється Міністерством економіки як позитивний, але потребує певного прискорення [5].

Основним акцентом харчування у контексті сталого розвитку, через який розкривається його соціальна складова, є формування якісного

і збалансованого продуктового кошика у обсягах, який відповідає раціональним нормам споживання. У [6] доведено, що раціональне, збалансоване харчування і правильно складений раціон має істотний вплив на здоров'я населення, підвищує працездатність, розумовий і фізичний розвиток, створює базу для тривалого життя. Обсяги та структура споживання українцями продуктів харчування є незбалансованою, що впливає на стан здоров'я та причини смертності [7]. У [8] встановлено, що кожна п'ята смерть у світі трапляється саме через те, що люди не їдять здорового їжу. До продовольчого кошика українців, згідно [9], включено такі продовольчі товари: хліб і хлібопродукти, картопля, овочі, баштанні культури, фрукти, ягоди і виноград, цукор, олія, м'ясо і м'ясопродукти, молоко і молокопродукти, риба і рибопродукти, яйця, сіль. Раціональні норми споживання в Україні розроблені МОЗ України для різних вікових категорій населення [10; 11], науково обґрунтовані Українським НДІ гігієни харчування МОЗ України [10] та затверджені цілями сталого розвитку [5], проте у всіх документах вони є різними. Формування і забезпечення продовольчого кошика є також елементом продовольчої безпеки держави, яка в контексті харчування передбачає досягнення споживання продуктів харчування до нормованих стандартів та їх економічну доступність [8]. Одним з показників продовольчої безпеки є Глобальний індекс продовольчої безпеки (Global Food Security Index), який аналізує доступність, наявність та якість продуктів харчування. Дослідження засвідчує періодичне зменшення показника для України протягом останніх 10 років і пов'язує це з загальною ситуацією в Україні та недостатнім виробництвом продуктів харчування, що було зумовлено негативною ситуацією з врожаєм [12].

Ще одним аспектом харчування у контексті сталого розвитку є його екологічна складова, яка полягає у заохоченні виробництва та споживання продуктів харчування з мінімальним негативним впливом на довкілля і передбачає розвиток органічного землеробства [13], підтримку локального виробництва [14; 15] та усвідомлене харчування, що дозволяє зменшити кількість відходів та вуглецевий слід [16; 17]. Таким чином, харчування

відіграє важливу роль у сталому розвитку, забезпечуючи економічну справедливість, соціальну та екологічну стійкість.

Джерельну базу дослідження становили статистичні дані Державної служби статистики України, нормативні документи, аналітичні статті та дані з мережі Інтернет. В роботі використано загальнонаукові та специфічні методи дослідження: наукового абстрагування та узагальнення – при дослідженні сутності концепції харчування у сталому розвитку та розробці рекомендацій; аналізу, групування, синтезу – при оцінюванні стану та динаміки споживання населенням продуктів харчування; кореляційно-регресійного аналізу – при визначенні факторів, що впливають на споживання продуктів харчування.

Результати. Цілями сталого розвитку встановлено цільові орієнтири (далі ЦО) для споживання основних продуктів харчування: м'яса і м'ясопродуктів (далі – м'яса), молока і молочних продуктів (далі – молока), риби, овочів та фруктів, тому саме споживання цих продуктів і є базою нашого дослідження. ЦО для споживання м'яса, молока та фруктів встановлено для 2015 р. та 2020 р., тому саме на цих часових періодах і акцентуємо при порівнянні, але статистичні дані доступні до 2021 р., що дозволяє охопити більший період. Для споживання риби та овочів ЦО не встановлено, тому для цілей нашого дослідження їх прийнято на рівні, рекомендованому [10].

Аналіз динаміки споживання основних продуктів харчування упродовж 2015-2021 рр., засвідчив, що суттєвих середньорічних змін у споживанні не відбувалось, але збалансованість продуктового кошика у 2020 р. порівняно з 2015 р. погіршилась. Загалом по Україні у 2020 р. не було досягнуто ЦО за жодною з груп продуктів харчування, хоча у 2015 р. фактичне споживання було максимально наближеним до них. Фактичне споживання м'яса та фруктів у 2020 р. найбільш наближене до ЦО (табл. 1).

Середньорічне по Україні фактичне споживання м'яса у 2015 р. лише на 0,2% було меншим від ЦО. У 9 областях (38% загальної кількості областей) воно перевищувало ЦО, ще у 5 областях (21%) рівень фактичного споживання був нижчий від ЦО у межах 5%. Не зважаючи на щорічне (до 2021 р.) збільшення споживання м'яса, у 2020 р. різниця між фактичним споживанням і ЦО становила 11,8%. У 2020 та 2021 рр. лише у Дніпропетровській та Київській областях (2% областей) фактичне споживання досягло рівня ЦО (61,8 кг та 61,2 кг відповідно при цільовому орієнтирі 61 кг), а найближче «відставання» споживання від ЦО становило 6% у Луганській та Донецькій областях. У 12 областях (50% областей) обсяги споживання у 2021 р. були меншими порівняно з 2020 р.

Загальні тенденції у споживанні молока аналогічні: щорічне зростання до 2020 р і зменшення у 2021 р. Середнє по Україні споживання молока у 2015 р. було на рівні ЦО (209,9 кг при ЦО 210 кг). У 15 областях (63% областей) споживання було вищим ЦО, ще у 3 областях (12%) – менше на 5% від ЦО. У 2020 р. лише у Івано-Франківській області фактичне споживання перевищило ЦО (300,6 кг проти 270 кг ЦО), а середнє по Україні споживання молока на 25% було нижчим від ЦО.

Варто зазначити на тому, що області – лідери за споживанням м'яса не є лідерами за сумарними обсягами вирощування та реалізації тварин на забій. Споживання орієнтоване на покупця і наявність його платоспроможного попиту, а виробництво – на можливості інфраструктури, а розвиток логістичних маршрутів і переробних центрів роблять таку територіальну віддаленість невідчутною для споживачів. З іншого боку, відбувається подовження «вуглецевого сліду» з місць вирощування тварин (парникові гази) до місць споживання (викиди в атмосферу забруднюючих речовин при транспортуванні). На відміну від м'ясної, обсяги споживання молочної продукції більше прив'язані до регіонів виробників, тому

Таблиця 1 – Виконання цільових орієнтирів у споживанні продуктів харчування в Україні, 2015 і 2020 рр.

Група продуктів харчування	Фактичне споживання продуктів харчування (усереднено по Україні), кг/рік		Цільові орієнтири у споживанні, кг/рік		Фактичне досягнення цільових орієнтирів, %	
	2015	2020	2015	2020	2015	2020
М'ясо і м'ясопродукти	50,9	53,8	51,0	61,0	99,8	88,2
Молоко і молочні продукти	209,9	201,9	210,0	270,0	99,9	74,8
Риба	8,6	12,4	20,0*	20,0*	43,0	62,0
Овочі	160,8	164,0	285,0*	285,0*	56,4	57,5
Фрукти	50,9	56,5	51,0	65,0	99,8	86,9

* цільові орієнтири обрано за рекомендованими нормами [10]
Джерело: сформовано автором на основі [10; 18]

найнижчим споживання молока є у промислово орієнтованих Донецькій, Луганській, Запорізькій і Сумській областях.

Суттєво вплинула на логістичні маршрути глобальна пандемія COVID у 2020 р., внаслідок чого скоротилась частка імпорту загалом і продуктів харчування зокрема. Проте споживання м'яса і молока в Україні не зменшилось. Згідно балансу м'яса та м'ясних продуктів [19] в Україні у 2020 р. вироблено 2478 тис.т м'яса, імпортовано – 230 тис. т (на 12% менше, ніж у 2019 р.), а експортовано – 435 тис. т (на 3% менше, ніж у 2019 р.). Молока вироблено 9264 тис.т, імпортовано – 691 тис.т (у 2 рази більше, ніж у 2019 р.), експортовано – 440 тис. т (на 26% менше, ніж у 2019 р.). Рівень самозабезпеченості м'ясом і м'ясопродуктами внутрішнього споживання у 2020 р. становив 110,0%, молоком і молочними продуктами – 99,1%. Тому причини, за якими не досягнуто ЦО споживання м'яса та молока у 2020 р. більшою мірою пов'язані не з виробничими можливостями національної економіки.

Дещо інші тенденції у споживанні фруктів. У 2020 р. їх споживання зменшилось, порівняно з 2019 р., за рахунок зменшення обсягів власного виробництва на 7,2% та збільшення імпорту на 9,3%. У 2015 р. загалом по Україні майже досягнуто ЦО у споживанні фруктів (50,9 кг фактичного споживання за ЦО 51 кг), але у регіональному розрізі у половині областей фактичне споживання було нижчим від ЦО більше як на 5%. У 2020 р. фактичний середній рівень споживання фруктів на 17% нижчий від ЦО. У регіональному розрізі ЦО досягнуто лише у Київській та Чернівецькій областях (8% областей), ще у 9 областях (38%) фактичне споживання відрізняється від ЦО менше як на 5%. Варто зауважити, що рівень самозабезпечення внутрішніх потреб у фруктах, ягодах і винограді у 2020 р. становив 75,9%.

По споживанню риби та овочів цільових орієнтирів цілями сталого розвитку не встановлено. Враховуючи раціональні норми споживання [10], орієнтуємось на ЦО у споживанні риби – 20 кг/рік, овочів – 285 кг. Середнє споживання риби у 2015 р. знаходилось на рівні 43% рекомендованої норми, у 2021 р. – 62%. Раціональних норм споживання не було досягнуто у жодній області, а найвищий рівень споживання риби у Київській та Одеській областях.

Фактичне споживання овочів у 2015 та 2020 рр. знаходилось на рівні 56 та 57% раціональних норм споживання. І хоча рекомендованих норм не було досягнуто у жодній області, але рівень споживання овочів щороку незначно збільшувався і в більшості областей (58% у 2015 р. та 71% у 2020 р.) становив вище середнього по Україні. Рівень самозабезпечення внутрішніх потреб у овочах у 2020 р. становив 104,6%.

Кореляційно-регресійний аналіз, проведений для встановлення зв'язків між споживанням продуктів харчування (y) та джерелами їх пропозиції (внутрішнє виробництво підприємствами (x_1) і господарствами населення (x_2) та імпорт (x_3)) засвідчив наявність статистично значущого зв'язку між споживанням риби та її імпортом. Така залежність є очевидною, оскільки асортимент і обсяги внутрішнього виробництва риби та інших водних біоресурсів обмежені географічними особливостями. Зв'язків між споживанням та джерелами пропозиції інших продуктів харчування не виявлено. Варто також зазначити, що домінуючими джерелами внутрішнього виробництва молока, овочів та фруктів є господарства населення і лише вирощування тварин здійснюється переважно підприємствами.

Загалом продуктовий кошик українців у регіональному розрізі є далеким від оптимального і в динаміці лише погіршується, що засвідчує коефіцієнт достатності споживання, який розраховано як співвідношення фактичного обсягу споживання до цільових орієнтирів і показує рівень їх виконання: чим ближче значення до 1, тим більш оптимальним є споживання (табл. 2).

Відносно достатнім є споживання продуктів харчування у Дніпропетровській, Київській, Миколаївській, Одеській, Хмельницькій, Черкаській та Чернігівській областях.

Аналіз енергетичної цінності продуктового кошика українців також засвідчив його незбалансованість. Гранічний критерій індикатора енергетичної цінності споживання населенням харчових продуктів, затверджений у [9], становить 3000 кілокалорій на добу. Фактично у 2015 р. він був перевищений у 16 областях (67% областей), у 2020 р. – у 10 областях (42%), у 2021 р. – у 8 областях (33%) (рис. 1).

У видовій енергетичній структурі споживання жирів перевищувало усереднені норми, затверджені [10], відносно оптимальним було споживання білків, а вуглеводів дещо нижчим від усереднених норм. Середнє споживання білків становило 83-84 г/добу при усередненій нормі 80-100 г, жирів – 130 г при нормі 80-100 г, вуглеводів – 341 (у 2021 р) при нормі 350-500 г. У регіональному розрізі найнижче споживання поживних речовин у Київській, Рівненській, Луганській, Харківській областях та м. Києві, найвище – у Вінницькій, Івано-Франківській, Чернігівській та Черкаській областях. При цьому зв'язку між кількістю спожитих продуктів та їх енергетичною цінністю у цих областях не відслідковується.

Аналіз економічної доступності продуктів харчування здійснено на основі індикатора доступності, який, відповідно до [9] розраховується як частка сукупних витрат на харчування, включаючи придбання продуктів та харчування поза

Таблиця 2 – Коефіцієнт достатності споживання продуктів харчування в Україні

	Коефіцієнт достатності споживання									
	м'яса		молока		фруктів		риби		овочів	
	2015	2020	2015	2020	2015	2020	2015	2020	2015	2020
Україна	0,998	0,88	0,999	0,75	0,998	0,87	0,56	0,58	0,43	0,62
Вінницька	1,01	0,94	1,02	0,74	1,06	0,98	0,6	0,61	0,54	0,74
Волинська	0,99	0,9	1,05	0,77	0,86	0,8	0,54	0,58	0,39	0,68
Дніпропетровська	1,15	1,08	0,93	0,73	1,12	0,98	0,65	0,59	0,44	0,65
Донецька	1,05	0,8	0,82	0,63	0,8	0,65	0,49	0,49	0,49	0,63
Житомирська	0,95	0,89	1,1	0,75	0,93	0,77	0,54	0,59	0,5	0,72
Закарпатська	0,9	0,86	1,06	0,86	0,96	0,8	0,54	0,6	0,29	0,4
Запорізька	1,01	0,92	0,89	0,67	0,91	0,81	0,61	0,61	0,47	0,66
Івано-Франківська	0,82	0,82	1,23	1,11	0,87	0,84	0,47	0,54	0,27	0,47
Київська	1,24	0,99	1,06	0,78	1,41	1,19	0,57	0,61	0,6	0,81
Кіровоградська	1,04	0,95	0,99	0,85	0,89	0,76	0,61	0,65	0,42	0,67
Луганська	0,74	0,71	0,69	0,56	0,72	0,66	0,4	0,37	0,27	0,46
Львівська	0,92	0,87	1,12	0,84	0,95	0,9	0,53	0,64	0,33	0,48
Миколаївська	0,87	0,94	0,98	0,76	0,99	0,92	0,67	0,6	0,44	0,67
Одеська	0,94	0,82	0,93	0,67	1,18	0,92	0,59	0,58	0,6	0,76
Полтавська	0,97	0,83	1,06	0,72	1,03	0,9	0,66	0,63	0,4	0,61
Рівненська	0,9	0,8	1,01	0,71	0,8	0,69	0,5	0,51	0,33	0,55
Сумська	0,95	0,84	0,97	0,67	0,76	0,67	0,59	0,57	0,3	0,53
Тернопільська	0,94	0,78	1,12	0,88	0,82	0,8	0,58	0,57	0,28	0,47
Харківська	1,04	0,88	1,09	0,75	1,02	0,78	0,61	0,58	0,35	0,48
Херсонська	1	0,9	0,93	0,73	0,93	0,78	0,58	0,64	0,5	0,73
Хмельницька	0,95	0,88	1,11	0,76	1,09	0,97	0,48	0,57	0,35	0,56
Черкаська	1,04	0,85	1,08	0,82	0,96	0,94	0,62	0,59	0,52	0,71
Чернівецька	0,81	0,73	1,16	0,82	1,15	1,01	0,6	0,62	0,34	0,52
Чернігівська	0,9	0,87	1,14	0,77	0,85	0,86	0,6	0,62	0,39	0,64

Кольором зашиті комірки, значення коефіцієнта достатності в яких оптимальне
Джерело: сформовано автором на основі [10; 18]

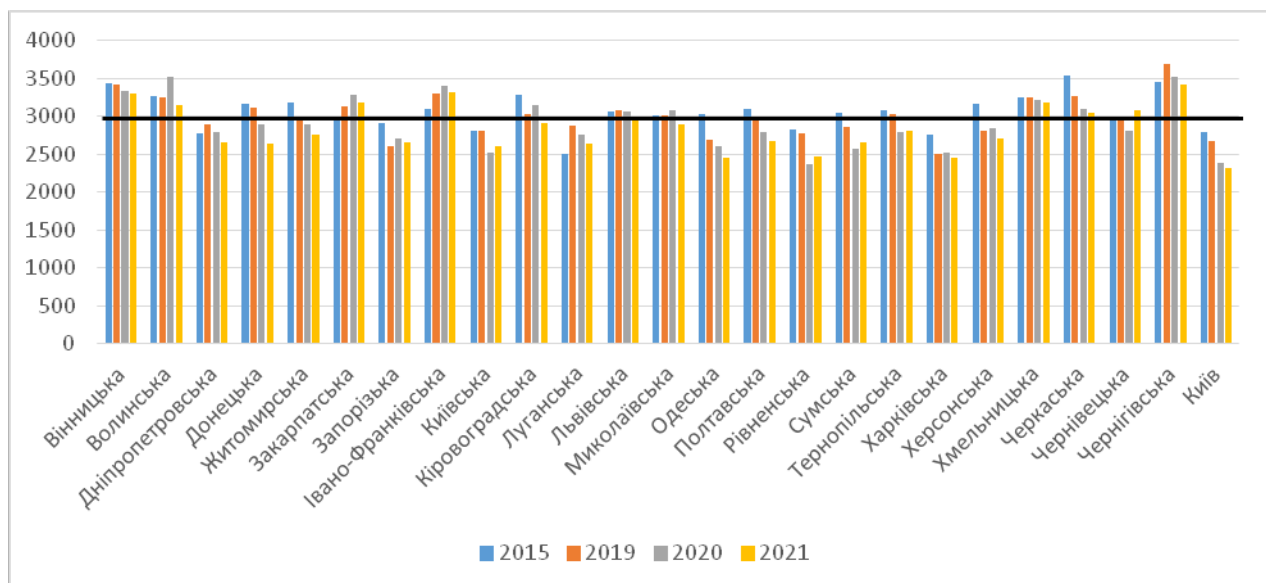

Рисунок 1 – Енергетична цінність спожитих продуктів харчування

Джерело: сформовано автором за даними [18]

домом, у загальному підсумку сукупних витрат домогосподарств і не повинен перевищувати 50%. Аналіз засвідчив (Таблиця 3), що з 2019 р. економічна доступність продуктів харчування знаходиться в безпечних індикативних межах навіть при тому, що за статтею витрат «Витрати на ресторани та готелі» наведено витрати не тільки на харчування поза домом (у закладах громадського харчування), а й витрати на проживання у закладах тимчасового розміщення.

Нами досліджено зв'язок між зміною доходів населення та рівнем споживання продуктів харчування. У [20, с. 67] такий зв'язок запропоновано оцінювати за коефіцієнтом еластичності, який розраховується як відношення приросту результуючого показника (фактичного споживання продуктів харчування) до приросту факторного показника (доходів населення). Попит на продукти харчування загалом є нееластичним, оскільки люди купують їх незалежно від ціни, що і підтверджують проведені розрахунки: зміна доходу на 1% обумовлює зміни у споживанні продуктів харчування у межах 0,1% (табл. 4). Такі низькі значення коефіцієнта еластичності обумовлені суттєвими диспропорціями у темпах змін доходів і споживання продуктів харчування, що, своєю чергою, вказує на низький зв'язок між доходами і споживанням продуктів харчування, що можливе або при насиченні споживання, або за низьких доходів.

Для виявлення причинно-наслідкових зв'язків між споживанням продуктів харчування та факторами, що його обумовлюють, нами проведено кореляційно-регресійний аналіз. Беручи за основу запропоновану у [20, с. 58] множину кількісних і якісних факторів, які впливають на споживання населенням України продуктів харчування, нами виділено дві групи факторів: соціально-демографічні та економічні. До соціально-демографічних факторів віднесено показники, що описують статеві-вікову і територіальну структуру населення

та його соціальний статус (частка міського населення, частка чоловіків, кількість населення у віці 0-15 р., кількість населення у віці 16-59 р., кількість населення старше 60 р., кількість зайнятих, коефіцієнт шлюбності, середній розмір домогосподарства), до економічних – показники доходів населення та індексу споживчих цін на досліджувані групи продуктів харчування. Після проведення верифікації та оптимізації моделей статистично-значущих залежностей не виявлено. Це підтверджує попередні висновки, що харчування є базовою потребою, а тому споживання продуктів харчування не залежить від соціально-демографічних характеристик населення. Попит на продукти харчування є нееластичним і не залежить ні від доходів населення, ні від зміни цін. Разом з тим, результати проведеного дослідження засвідчили, що харчовий кошик українців потрібно оптимізувати. Але участь і відповідальність за це повинні взяти як населення, так і держава та виробники. У контексті проведеного дослідження нами виділено три основні напрями, за якими потрібно проводити роботу:

1. Розвиток свідомого споживання. Необхідно проводити постійну роботу з підвищення свідомості населення щодо важливості збалансованого харчування та вибору продуктів харчування, що сприяють здоров'ю. Це може бути реалізовано через уроки в школах, семінари для дорослих, масові інформаційні кампанії МОЗ та громадських організацій через ЗМІ та соціальні мережі, консультації сімейних лікарів. Як приклад, нагадування про збалансоване харчування через оповіщення Helse; розробка вітчизняного, схваленого МОЗ, мобільного додатку калорійності.

2. Підтримка місцевого виробника, в тому числі господарств населення, оскільки вони є основними виробниками молока, овочів та фруктів. Заходи цього напрямку можуть включати як безпосередню державну підтримку місцевих фермерів та господарств, що вирощують,

Таблиця 3 – Індикатори економічної доступності продуктів харчування

Витрати	2015	2016	2017	2018	2019	2020	2021
Сукупні витрати в середньому за місяць у розрахунку на одне домогосподарство, грн.	4952,0	5720,4	7139,41	8308,6	9670,2	9523,6	11243,4
Витрати домогосподарств на продукти харчування та безалкогольні напої, грн	2629,5	2848,8	3419,8	3963,2	4506,3	4580,8	5160,7
Витрати домогосподарств на ресторани та готелі, грн	99,0	125,8	164,2	199,4	251,4	152,4	202,4
<i>Індикатор економічної доступності продуктів харчування, %</i>	<i>55,1</i>	<i>52,0</i>	<i>50,2</i>	<i>50,1</i>	<i>49,2</i>	<i>49,7</i>	<i>47,7</i>
Граничний норматив 50%							

Джерело: сформовано автором на основі [18]

Таблиця 4 – Коефіцієнт еластичності зміни доходів населення та рівня споживання продуктів харчування

Показник	Коефіцієнт еластичності						
	2016/ 2015	2017/ 2016	2018/ 2017	2019/ 2018	2020/ 2019	2021/ 2020	2020/ 2015
Споживання м'яса в розрахунку на одну особу, кг/рік	0,06	0,02	0,09	0,08	0,05	-0,07	0,04
Споживання молока	-0,01	-0,18	-0,05	0,08	0,09	-0,01	-0,03
Споживання риби	0,72	0,50	0,39	0,32	-0,10	0,31	0,33
Споживання овочів	0,11	-0,10	0,11	0,03	-0,05	0,06	0,01
Споживання фруктів	-0,15	0,25	0,40	0,09	-0,47	0,22	0,08

Джерело: сформовано автором на основі [18]

наприклад, органічні продукти, шляхом надання податкових пільг, дотацій та субсидій, так і стимулювання розвитку місцевих виробників, ринків та сільськогосподарських кооперативів. Яскравим прикладом такої співпраці є програма Грант на сад в рамках урядової програми «єРобота». Мотивацією до виробництва і споживання місцевих продуктів є те, що це сприяє зменшенню викидів CO₂ через зменшення транспортних витрат та забезпечує більшу свіжість та якість продуктів.

3. Економічна доступність базових продуктів харчування для малозабезпечених верств населення шляхом створення державних банків продуктів, як, наприклад, Public Distribution System в Індії чи Food Banks Canada в Канаді або партнерства з діючими в Україні інституціями недержавного сектора (Банк їжі «Тарілка», Українська Федерація Банків Продовольства).

Висновки. У контексті сталого розвитку харчування поєднує соціальну, екологічну та економічну складові і є як окремою ціллю, яка включає подолання голоду, досягнення продовольчої безпеки і поліпшення харчування, так і компонентою, що забезпечує досягнення усіх інших цілей. Соціальна складова харчування полягає у формуванні якісного і збалансованого продуктового кошика у обсягах, який відповідає раціональним нормам споживанням, екологічна – у заохоченні виробництва та споживання

продуктів харчування з мінімальним негативним впливом на довкілля. На суспільному рівні харчування впливає на економічний розвиток країни через споживання та виробництво продуктів харчування. Аналіз споживання продуктів харчування упродовж 2015-2021 рр. засвідчив, що харчування українців з роками погіршується і стає недостатнім за цільовими орієнтирами та незбалансованим за енергетичною цінністю і вмістом поживних речовин. Можливості національної економіки забезпечувати внутрішнє споживання м'яса, молока і овочів є достатніми, але споживання продуктів харчування не залежить від обсягів та джерел їх виробництва. Відносно достатнім є споживання продуктів харчування лише у 7 областях з 24. При цьому економічна доступність продуктів харчування знаходиться в безпечних індикативних межах, а зв'язок між доходами населення та споживанням продуктів харчування є дуже низьким: зміна доходів на 1% обумовлює зміни у споживанні продуктів харчування у межах 0,1%. Незначним є і вплив зміни цін на споживання. Для досягнення цілей сталого розвитку в контексті поліпшення збалансованості та достатності харчування в Україні доцільними є розвиток свідомого споживання, підтримка місцевого виробника та економічна доступність базових продуктів харчування для малозабезпечених верств населення.

Література:

1. Transforming our world: the 2030 Agenda for Sustainable Development. Resolution adopted by the General Assembly on 25 September 2015 № 70/1. URL: https://www.un.org/en/development/desa/population/migration/generalassembly/docs/globalcompact/A_RES_70_1_E.pdf (дата звернення: 02.05.2024).
2. The state of food security and nutrition in the world 2017 (Sofi) Report. URL: <https://www.wfp.org/publications/2017-state-food-security-and-nutrition-world-sofi-report> (дата звернення: 02.05.2024).
3. 2/3 усіх хвороб в Україні є наслідком неправильного харчування. URL: <https://moz.gov.ua/article/news/23-usih-hvorob-v-ukraini-e-naslidkom-nepravilnogo-harchuvannja> (дата звернення: 02.05.2024).
4. Giuseppe Grosso, Alberto Mateo, Natalie Rangelov, Tatjana Buzeti, Christopher Birt. Nutrition in the context of the Sustainable Development Goals. *European Journal of Public Health*. Volume 30. Issue Supplement_1. March 2020. P. i19–i23. DOI: <https://doi.org/10.1093/eurpub/ckaa034> (дата звернення: 02.05.2024).
5. Цілі сталого розвитку. Національна доповідь 2020р. URL: https://www.ukrstat.gov.ua/csr_prezent/2020/ukr/st_rozv/publ/SDGs%20Ukraine%202020%20Monitoring_12.2020ukr.pdf (дата звернення: 02.05.2024).

6. Нещадим Л.М., Поворознюк І.М. Правильне збалансоване харчування як основний фактор здоров'я молоді. *Економічні горизонти*. 2021. № 3-4(18). С. 73–81. URL: <http://eh.udpu.edu.ua/article/view/246579> (дата звернення: 02.05.2024).
7. Beztelesna L., Pliashko O., Khomych S., Palamarchuk O. The organization and structure of nutrition of the Ukrainian population as a health factor. IOP Conference Series: Earth and Environmental Science, Volume 1269, 3rd International Conference on Environmental Sustainability in Natural Resources Management 2023. 2023. URL: <https://iopscience.iop.org/article/10.1088/1755-1315/1269/1/012005> (дата звернення: 02.05.2024).
8. Health effects of dietary risks in 195 countries, 1990–2017: a systematic analysis for the Global Burden of Disease Study 2017. *The Lancet*. 2019. Vol. 393. DOI: [https://doi.org/10.1016/S0140-6736\(19\)30041-8](https://doi.org/10.1016/S0140-6736(19)30041-8) (дата звернення: 02.05.2024).
9. Про продовольчу безпеку: проект Закону України від 28 квітня 2011 р. № 8370-І. URL: <https://ips.ligazakon.net/document/JF6GI01G?an=3> (дата звернення: 02.05.2024).
10. Про затвердження Норм фізіологічних потреб населення України в основних харчових речовинах і енергії. Наказ МОЗ України від 03.09.2017 № 1073. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z1206-17/page#Text> (дата звернення: 02.05.2024).
11. Щодо удосконалення методики визначення споживчого кошику. Аналітична записка. URL: <https://niss.gov.ua/doslidzhennya/socialna-politika/schodo-udoslkonalennya-metodiki-viznachennya-spozhyvchogo-koshiku> (дата звернення: 02.05.2024).
12. Глобальний індекс продовольчої безпеки. URL: <https://impact.economist.com/sustainability/project/food-security-index/> (дата звернення: 02.05.2024).
13. Резніченко В.П., Коломієць Л.В., Тунік Т.М. Екологічні аспекти харчування: стійке, біодинамічне та органічне сільське господарство. Аграрні інновації, 2023. № 21. URL: <http://agrarian-innovations.izpr.ks.ua/index.php/agrarian/article/view/495/518> (дата звернення: 02.05.2024).
14. Боліла С., Кириченко Н., Осадчук І. Інноваційний вектор розвитку регіонального аграрного виробництва. *Таврійський науковий вісник. Серія: Економіка*. 2020. № 2. С. 86–94. URL: <http://www.tnv-econom.ksauniv.ks.ua/index.php/journal/article/view/52> (дата звернення: 02.05.2024).
15. Вплив виробництва харчових продуктів і моделей споживання на навколишнє середовище. Європейське агентство з навколишнього середовища, 2019. URL: <https://www.eea.europa.eu/publications/environmental-impacts-of-food-production-and-consumption-patterns> (дата звернення: 02.05.2024).
16. Скрипчук П.М., Федина К.М. Напрямами зменшення вуглецевого сліду людини через використання олійних сільськогосподарських культур. *Глобальні та національні проблеми економіки*. 2017. Випуск 16. URL: <http://global-national.in.ua/archive/16-2017/116.pdf> (дата звернення: 02.05.2024).
17. Hannah Ritchie. You want to reduce the carbon footprint of your food? Focus on what you eat, not whether your food is local. URL: <https://ourworldindata.org/food-choice-vs-eating-local> (дата звернення: 02.05.2024).
18. Державна служба статистики. URL: <https://www.ukrstat.gov.ua/> (дата звернення: 02.05.2024);
19. Баланси та споживання основних продуктів харчування населенням України у 2020 р. URL: https://ukrstat.gov.ua/druk/publicat/kat_u/2021/zb/07/Zb_Bsph_2020.pdf (дата звернення: 02.05.2024);
20. Кисельов К.Ю. Статистичне вивчення споживання продуктів харчування населенням України. Дис. ... канд. екон. наук : 08.00.10. Київ, 2016. 201 с. URL: http://nasoa.edu.ua/wp-content/uploads/zah/kyseliov_dis.pdf (дата звернення: 02.05.2024);

References:

1. Transforming our world: the 2030 Agenda for Sustainable Development. Resolution adopted by the General Assembly on 25 September 2015 № 70/1. Available at: https://www.un.org/en/development/desa/population/migration/generalassembly/docs/globalcompact/A_RES_70_1_E.pdf (accessed May 2, 2024).
2. The state of food security and nutrition in the world 2017 (Sofi) Report. Available at: <https://www.wfp.org/publications/2017-state-food-security-and-nutrition-world-sofi-report> (accessed May 2, 2024).
3. 2/3 usikh khvorob v Ukraini ye naslidkom nepravylnoho kharchuvannia [2/3 of all diseases in Ukraine are the result of improper nutrition]. Available at: <https://moz.gov.ua/article/news/23-usih-hvorob-v-ukraini-e-naslidkom-nepravilnogo-harchuvannja>
4. Giuseppe Grosso, Alberto Mateo, Natalie Rangelov, Tatjana Buzeti, Christopher Birt (March 2020) Nutrition in the context of the Sustainable Development Goals. *European Journal of Public Health*, Vol. 30, Issue Supplement_1, pp. i19–i23. DOI: <https://doi.org/10.1093/eurpub/ckaa034>
5. Tsili staloho rozvytku. Natsionalna dopovid 2020r. [Goals of sustainable development. National report 2020]. Available at: https://www.ukrstat.gov.ua/csr_prezent/2020/ukr/st_rozv/publ/SDGs%20Ukraine%202020%20Monitoring_12.2020ukr.pdf
6. Neshchadym L. M., Povorozniuk I. M. (2021) Pravylnе zbalansovane kharchuvannia yak osnovnyi faktor zdorovia molodi [Proper balanced nutrition as the main factor in the health of young people]. *Ekonomichni horyzonty*, no. 3-4(18), pp. 73–81. Available at: <http://eh.udpu.edu.ua/article/view/246579>
7. Beztelesna L., Pliashko O., Khomych S., Palamarchuk O. (2023) The organization and structure of nutrition of the Ukrainian population as a health factor. IOP Conference Series: Earth and Environmental Science, Volume 1269, 3rd International Conference on Environmental Sustainability in Natural Resources Management 2023. Available at: <https://iopscience.iop.org/article/10.1088/1755-1315/1269/1/012005>

8. Health effects of dietary risks in 195 countries, 1990–2017: a systematic analysis for the Global Burden of Disease Study 2017. (2019) *The Lancet*. vol, 393. DOI: [https://doi.org/10.1016/S0140-6736\(19\)30041-8](https://doi.org/10.1016/S0140-6736(19)30041-8)
9. Pro prodovolchu bezpeku: proekt Zakonu Ukrainy vid 28 kvitnia 2011 r. № 8370-I [On food safety: the draft Law of Ukraine]. Available at: <https://ips.ligazakon.net/document/JF6GI01G?an=3>
10. Pro zatverdzhennia Norm fiziolohichnykh potreb naselennia Ukrainy v osnovnykh kharchovykh rehovynakh i enerhii. Nakaz MOZ Ukrainy vid 03.09.2017 № 1073 [On the approval of the norms of physiological needs of the population of Ukraine in basic food substances and energy. Order of the Ministry of Health of Ukraine]. Available at: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z1206-17/page#Text>
11. Shchodo udoskonalennia metodyky vyznachennia spozhyvchoho koshyku. Analytychna zapyska [Regarding the improvement of the method of determining the consumer basket. Analytical note]. Available at: <https://niss.gov.ua/doslidzhennya/socialna-politika/schodo-udoskonalennya-metodiki-viznachennya-spozhyvchogo-koshiku>
12. Hlobalnyi indeks prodovolchoi bezpeky [Global index of food security]. Available at: <https://impact.economist.com/sustainability/project/food-security-index/>
13. Reznichenko V. P., Kolomiets L. V., Tunik T. M. (2023) Ekolohichni aspekty kharchuvannia: stiike, biodynamichne ta orhanichne silske hospodarstvo [Ecological aspects of nutrition: sustainable, biodynamic and organic agriculture]. *Ahrarni innovatsii*, no. 21. Available at: <http://agrarian-innovations.izpr.ks.ua/index.php/agrarian/article/view/495/518>
14. Bolila S., Kyruchenko N., Osadchuk I. (2020) Innovatsiinyi vektor rozvytku rehionalnoho ahrarnoho vyrobnytstva. [Innovative vector of development of regional agricultural production]. *Tavriiskyi naukovyi visnyk*, no. 2, pp. 86–94. Available at: <http://www.tnv-econom.ksauniv.ks.ua/index.php/journal/article/view/52>
15. Vplyv vyrobnytstva kharchovykh produktiv i modeley spozhyvannia na navkolyshnye seredovyshche. Yevropeyske ahentstvo z navkolyshnoho seredovyshcha, 2019 [Impact of food production and consumption patterns on the environment. European Environment Agency]. Available at: <https://www.eea.europa.eu/publications/environmental-impacts-of-food-production-and-consumption-patterns>
16. Skrypchuk P. M., Fedyna K. M. (2017) Napriamy zmeshennia vuhletsevoho slidu liudyny cherez vykorystannia oliinykh silskohospodarskykh kultur [Directions for reducing the human carbon footprint through the use of oil crops]. *Hlobalni ta natsionalni problemy ekonomiky*, is. 16. Available at: <http://global-national.in.ua/archive/16-2017/116.pdf>
17. Hannah Ritchie. You want to reduce the carbon footprint of your food? Focus on what you eat, not whether your food is local. Available at: <https://ourworldindata.org/food-choice-vs-eating-local>
18. Derzhavna sluzhba statystyky [State Statistics Service]. Available at: <https://www.ukrstat.gov.ua/>
19. Balansy ta spozhyvannia osnovnykh produktiv kharchuvannia naselenniam Ukrainy u 2020 r [Balances and consumption of basic food products by the population of Ukraine in 2020]. Available at: https://ukrstat.gov.ua/druk/publicat/kat_u/2021/zb/07/Zb_Bsph_2020.pdf
20. Kyselov K. Iu. (2016) Statystychno vyvchennia spozhyvannia produktiv kharchuvannia naselenniam Ukrainy [Statistical study of food consumption by the population of Ukraine]. Dys. ... kand. ekon. nauk : 08.00.10. Kyiv. Available at: http://nasoa.edu.ua/wp-content/uploads/zah/kyseliov_dis.pdf

Стаття надійшла до редакції 07.06.2024 р.